

TANRI'YI KÂİNATA ÇAĞIRMAK: EKO-TEOLOJİ

DEĞERLENDİRME NOTU

İklim değişikliğinin yarattığı çevre sorunları artık tüm dünyayı kasıp kavuruyor. Son günlerde yaşadığımız birbiri ardına başlayan orman yangınları, iklim değişikliğinin nasıl bir musibete yol açacağını çok acı biçimde gösterdi. Bir sabotaj olma ihtimali olsa bile iklim değişikliğinin en ufak bir kıvılcımı nasıl büyük bir felakete çevirdiğini de göz ardı edemeyiz. Zira iklim değişikliği hem sıcaklık artışına hem de nem azalmasına neden oluyor. Bu da ormanları tutuşmaya hazır birer alev topuna hazır hale getiriyor. Küresel iklim değişikliğinin yol açtığı bir diğer sorun da, hava sıcaklığını arttırarak yağış rejiminde önemli değişikliklere neden olmasıdır. Bu da özellikle bahar ve yaz aylarında şiddetli yağın yağmurlarla ani sellerin oluşmasına yol açıyor.

Bir taraftan orman yangınları bir taraftan aniden başlayacak seller büyük çevre felaketlerinin habercisi. Küresel İklim değişikliği artık devletler için birkaç çevrecinin spekülasyon yaptığı bir fantezi olmaktan çıktı, bir gerçekliğe dönüştü. Artık devletler iklim değişikliği ile baş edebilmek için daha ciddi adımlar atma gereği duyuyorlar. Bunlardan birisi de Yeşil Mutabakat arayışıyla emisyon hacminin düşürülmesi yolunda Paris İklim Anlaşmasıdır. Şu ana kadar 191 ülke bu mutabakat metnine imza attı. 14 Temmuz 2021 Çarşamba günü de, Avrupa Komisyonu Yeşil Mutabakat Vizyonu'nu ilan etti. Leyla Karakaya'nın dediği gibi; "Santrallerden fabrikalara, hanelerden tarlalara radikal bir değişim öngören devasa bir paket. Yasal düzenlemeleri arkadan gelecek olsa da, Avrupa Birliği (AB) içinde büyük kavgalar çıkarmasına kesin gözüyle bakılsa da, belki uzlaşma arayışlarına kurban gidip kırılıp kuşa dönecek olsa da, AB, çağımızın en "yakıcı" sorununa, iklim değişikliğine karşı bütüncül, geniş kapsamlı ve çok çeşitli belgelerle desteklenmiş bir vizyon ortaya koymayı başardı."²

¹ [https://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/1366/Hilmi+Demir +Dr.](https://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/1366/Hilmi+Demir+%2BDr.)

² Karakaya, L. (Temmuz 2021). Türkiye Yeşil Mutabakat'a uyanıyor. TEPAV.

<https://www.tepav.org.tr/tr/haberler/s/10329>

Bu çalışmada ifade edilen bulgular, yorumlar, sonuçlar, öneriler ve görüşler tamamen yazar(lar)ına aittir. TEPAV'ın resmi görüşü değildir. © TEPAV, aksi belirtilmedikçe her hakkı saklıdır.

Çevre sorunu artık radikal ve aşırı grupların talepleri olmaktan çıktı. Doğrudan devletler ve toplumun geniş kesimleri tarafından dikkate alınmaya başlayan bir mesele haline geldi. Nitekim Müslüman Ülkeler de 2015 yılından daha erken bir süreçte, İklim Değişikliği konusunda önemli bir adım atmıştı. İslam Ekolojik ve Çevre Bilimleri Vakfı [Islamic Foundation of Ecological and Environmental Sciences (IFEES)] kurularak, 2015 yılında İstanbul'da "Küresel İklim Değişikliği İslam Bildirgesi" yayımlanmıştı. Bu bildirmede Binyıl Ekosistem Değerlendirmesi'ni (UNEP, 2005) dikkate aldıkları ve Hükümetler Arası İklim Paneli'nin (IPCC) Mart 2014'te yayımladığı çalışmanın endişelerine iştirak ettikleri de ifade edilmektedir. Bildirmede dünyaya şu uyarı yapılmaktadır:

"Tüm uyarılara ve öngörülere rağmen, Kyoto Protokolü'nün yerini alacak olan anlaşma 2012 yılında hayata geçmesi gerekirken, gecikmiştir. Tüm ülkeler ve özellikle daha gelişmiş ülkelerin, çabalarını arttırması ve gerekli olan proaktif yaklaşımı benimsemesi ve sonunda verilen hasarı ortadan kaldırması gerekmektedir. Bizler, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (UNFCCC) Taraflar Konferansı'nı (COP) ve Taraflar Toplantısı'nı (MOP), Paris'te aralık ayında Kyoto'nun yerini alacak anlaşma için bilgileri akılda tutarak, eşitlikçi ve bağlayıcı bir sonuca ulaşmaya çağırıyoruz."

Müslüman ülkelerin bu çağrısını bugün yeniden hatırlamanın ve belki de Türkiye öncülüğünde bunu daha ileriye taşımanın tam zamanı gibi gözüküyor. Çünkü İslam Ekoloji ve Çevre Bilimi tüm dünyanın ihtiyacı olan bir çağrıyı temsil ediyor. İslam'ın insanlığa sunacağı en büyük mesaj tabiatın ve doğanın korunmasının Allah'ın emri olduğuna yönelik bir inanç olmalıdır. Allah'ın vahyi kabul edilen kâinat, inanan insanın aldığı en büyük emanettir. Eko İslam yeniçağda insanlığa seslenen doğru bir mesaj olabilir. Ruhsuz ve sadist bir dünyevileşmenin ve kutuplaştırıcı siyasal dilin yarattığı inanç krizini aşmanın yolu, Allah'ın kevnî ayetlerini/vahyini okuyacak bir eko-teoloji oluşturmak ve bunu özellikle genç kuşaklara sunmak. Din yorgunu toplumlara iyi gelebilir.

Nitekim PEW Research'ün yaptığı araştırmaya göre Y ve Z kuşakları iklim değişikliği ve çevre konusunda diğer kuşaklara göre daha fazla duyarlılar. Bu nedenle Y ve Z kuşağını kiliselere çekmek için din adamları son zamanlarda eko-teolojiyi öne çıkarıyorlar. Kiliseler, çevreye duyarlı kilise projeleri başlatıyorlar. Topluluklarını ve kilisenin bulunduğu bölgelerindeki çevre sorunlarına daha duyarlılık gösteriyor ve gençlerle yeşil konusunda ortak bir dil geliştirmeye çalışıyorlar. Akademisyenler ve çevreci hareketler de son zamanlarda din adamlarının destek verdiği eko-teoloji akımına karşı daha ılımlı yaklaşıyorlar. Çünkü din, dünya görüşümüzde genel bir değişikliğin geliştirilmesine ve dünyaya farklı biçimde bakmamıza yardımcı olabilir. Kültür ve doğa terimleri arasında ayırım yapsak ve doğa denen ekosistemin bir parçası olsak da ondan ayrı olarak onu değiştirebildiğimizi ve ihtiyaçlarımıza göre şekillendirebildiğimizi unutmamalıyız. Din, ekolojik bir etik geliştirmek için zengin bir metafizik kaynağa sahip. Dinin bu dönüştürücü gücü belki de insanların çevre sorunlarına karşı daha duyarlı olmasını sağlayabilir. Amerikalı ünlü İlahiyatçı Gordon Dester Kaufman'ın dediği gibi; "Bu dünyayı yok etme potansiyelimizin etkilerini artık göz ardı edemeyiz. İklim değişikliğinin etkileri bizim için zaten elle tutulur hale geldi. Bir şeyler yapmaya gerçekten ihtiyaç var, yoksa çok geç olabilir. Bu yeni durum, "dogmatik uykusundan" uyanan bir teoloji talep etmektedir."

Batı toplumlarında Hristiyan çevreciliği, yeşiller hareketinin bir zamanlar marjinal statüsünü hızla yok ediyor ve iklim konusunda önde gelen bir ses haline geliyor. Daha da şaşırtıcı olanı, bir bütün olarak iklim hareketi de ivme kazanıyor ve kamusal alanı etkilemeye başlıyor. Çevresel söylemin ucu olan iklim değişikliği söylemi, ancak son 10 yılda büyük kamuoyu

tarafından erişilebilir ve görünür hale geldi. İklim değişikliği, dünya hükümetlerini ve özellikle karbon emisyonlarının en yüksek olduğu Birinci Dünya hükümetlerini ortak bir çıkar doğrultusunda küresel olarak düşünmeye ve hareket etmeye zorluyor. Bu, birçoklarını heyecanlandıran bir meydan okumadır, çünkü bölünmüş bir dünyada birlik için bir platform olma potansiyeline sahiptir. Bununla birlikte, siyasi analistler ve yorumcular, politika yapımcıların çevresel krizler konusunda önlem almakta yavaş davrandıkları uyarısında bulunuyor.

Eko-teoloji son zamanlarda bir modernizm eleştirisi ve kutsala geri dönüş olarak kabul görüyor. Dolayısıyla vahiy, evrenin dışından gelen doğaüstü bir olay değil, Tanrı'nın kendisini yaratılış aracılığıyla ifşa ettiği doğal bir süreç olarak görülüyor. Tanrı'yı yaratılışın içine yerleştirdiği ve böylece doğadaki ilişkilerin ekolojisini ve bizim birbirine bağlılığımızı vurguladığı iddia ediliyor. Eko-teoloji ile birlikte çevre sorunu marjinal grupların, aktivistlerin, dine mesafeli olan gençlik gruplarının meselesi olmaktan çıkıyor. Cemaatleri eriyen ve toplumsal olarak kriz yaşayan kiliseler için çevreci politikalar, Tanrı'nın anlaşılması için bir fırsat olarak kabul ediliyor. Hızla bozulan, en azından bir dereceye kadar kendi faaliyetlerimizin ortaya çıkardığı küresel çevrenin tehdit ettiği bir dünyada nasıl yaşayacağız? Tanrı'nın bize verdiği sorumluluğu yeniden hatırlayarak...

İnsanın eliyle hazırladığı felaketleri Tanrı'nın bir istediğiymiş gibi kabullenmek çevre sorunları konusunda ciddi bir sorun oluşturuyor. Bunu aşmanın yolu insan sorumluluğunu hatırlatan yeni bir teolojik dil inşa etmek. Eko-teoloji burada bir umut olarak karşımıza çıkıyor. Kuşkusuz sadece Hristiyanlık için değil, tüm dinler ve özellikle de İslam için modern yaşama dair yeni bir umut olarak karşımıza çıkıyor. Eğer din, insanların yaşamlarında neyin önemli olduğunun bir ifadesiyse o zaman din, çevre sorunları karşısında kitleleri ve politika yapımcıları harekete geçirmek için bir umut olabilir.

İslam dini bu açıdan oldukça güçlü bir motivasyona sahip gözüküyor. Son zamanlarda birçok Müslüman düşünür eko-teolojiye daha fazla önem vermeye başladı. Müslüman eko-teologlar, Tanrı'nın egemenliğine ve insanlığın sorumluluğu üzerine kurulu alternatif bir çevre tasavvuru inşa ediyorlar. İnsanın yeryüzüne halife oluşunu, yeryüzüne kayyum olarak atanması şeklinde yorumlayan bu teologlar, bu vesayetin İlahi Kanunlara göre adil ve sorumlu bir şekilde yerine getirilmesi gerektiğinin altını çiziyorlar. İmam Matürîdî'nin dediği gibi, insanlar doğanın ve canlıların mutlak sahibi değildirler. İnsana mutlak mülkiyet hakkı değil kullanım hakkı verilmiştir. Bu yüzden onu telef edemezler, insanlar yeryüzünün doğal nimetlerinden yararlanma hakkına sahipken, bu haklar ölçülü, dengeli ve korunaklı olmalıdır. Kötüye kullanma, tahribat, israf gibi olumsuz kullanımla tabiat bozulduğunda, yeryüzünde bozgunculuk (fesâd) ortaya çıkacaktır. İnsanoğlu, tüm yaratılışla uyum içinde yaşamayı için kendi emanetine bırakılmış olan kâinatı tahrif etmeden kullanmak ve paylaşmak zorundadır.

Bugün İslam'ın çevre üzerindeki pozisyonuna yönelik ortaya çıkan ilgi, dünyanın her yerindeki Müslümanlar arasında "yeşil" bir hareketin istikrarlı büyümesine de yansıyor. İslam'ın eko-etliğinden hareketle, bu "yeşil" Müslümanlar, Kanada ve İngiltere şehirlerinde, Filipinler ve Malezya ormanlarında ve Zanzibar mercan resiflerinde eko-İslami projeler kurmaya başladılar. İslam'ın yeşil bayrağı aynı bloglarda, Facebook sayfalarında canlı tartışmalar yürütülüyor.

Bu eko-İslam girişimleri, ekolojik okuryazarlık oluşturmada önemli bir adım olarak görülüyor. Eko-İslami girişimlerin büyük bir kısmı, İslam'ın çevresel öğretileri ve hayvan hakları konusunda bilgi ve farkındalığı artırmak için güçlü bir ağa sahipler. İslam'ın zengin kuruluşları çevreci hareketler ve hayvan hakları konusunda çok daha fazla duyarlılar. Yeni ve şehirli dindar

ve muhafazakârlar, çevreci ve hayvan hakları konusunda daha ileri kararlar alınmasını talep ediyorlar. İslam'ın çevreye ve hayvan haklarına duyarlı bir din olduğu yorumunu destekleyecek birçok argümana da sahipler. 16'ncı yüzyılda, III. Murad yük beygirlerine taşıyabileceklerinden fazla yük yüklenmemesi konusunda bir ferman yayınlamıştı. Fermanda ayrıca beygirlerin sahiplerinin tatil yaptıkları günde dinlendirilmesi, tatil günlerinde sahiplerinin beygire binmemeleri için semerlerin üzerine demir çubuklar çaktırılması kuralı getirilmişti. Hayvanlara karşı cinsel tacizler, insanlara yapılan cinsel taciz gibi ağır cezayla (had cezası) cezalandırılmıştı. İslam'ın Peygamberi Hz. Muhammed (s.a.v.) hayvanlara karşı yapılan her türlü işkenceyi yasaklamış, evcil ve av hayvanlarının ihtiyaç dışında öldürülmesi yasaklanmıştı. Çevre ve hayvan hakları konusunda oldukça ileri görüşlere sahip olan İslam'ın bugün bu yüzü yeniden ortaya çıkıyor ve özellikle eko-teolojiyi savunanlarca yeşil ve çevreci bir dindarlık geliyor.

Eko-İslam hareketi hala emekleme aşamasındadır ama odak noktası İslami eko-etik'in yeniden canlandırılmasıdır. Ünlü eko-İslam aktivisti Fazlun Khalid, çevreyle ilgili İslami öğretilerin farkındalığını genişletmede eğitim müdahalelerinin çok önemli olmasına rağmen, eğitimin "doğal dünyayı ve onun içindeki yerimizi anlamak için" yeniden şekillendirilmesi gerektiğini savunur. Din ve ekoloji hareketleri arasındaki artan kaynaşmanın ortasında, dünyayı ve insanlarını önemseyen dini kurumların sayısı artıyor. İslami ekolojik etik (eko-etik) diğer dinlerde olduğu gibi daha fazla taraftar buluyor. Çevre sorunu ve hayvan hakları gibi çağdaş sosyal kaygılar, benim görüşüme göre, İslam'ın dini geleneklerine, değerlerine ve ahlakına sadık kalmaya çalışan ve aynı zamanda bu inancın dönüştürücü gücünü gösteren bir pedagoji geliştirmek için bir itici güç olarak hareket edebilir. İnsan adaleti için yapılan savaşlarda sıklıkla ön saflarda yer alan inançlı insanlar, şimdi dünya gezegeninin ve hayvanların koruyucuları ve onların iyiliğinin savunucuları olarak rollerini geri alıyorlar. Dinlerin çatışmayla anıldığı bir dünyada, çevre sorunlarına karşı duyarlı inanç toplulukları, itibar kaybeden dini kuramlar için de can simidi oluyor.

Bu konuda yapacak çok şey var ama görüldüğü gibi eko-teoloji Müslümanlara Yeşil Mutabakata uygun bir kalkınmadan kent tasarımlarına, sokak hayvanlarından doğa ile uyumlu bir teknolojik yenileşmeye kadar büyük bir sorumluluk yüklüyor. Düşünsenize, çevre dostu ve sokak hayvanlarının sıcak yuvası olan camiler gençlerin ilgisini çekmez miydi? Çevre konusunda duyarlı olan Y ve Z kuşağı ile din ve ibadetler arasında yeni bir bağ kurmak için eko-teoloji bir yeni bir fırsat olabilir. Dinin siyasallaşan yüzü gençler için çatışma ve gerilim üretiyorken, orta kuşaklar için de yorgunluk haline gelmeye başladı. Deizm tartışmaları arasında yeni kuşaklara dinin ve maneviyatın daha insani ve hayati bir yönünü sunmak, sokak hayvanlarına, canlılara kol kanat geren yeşil bir dünya için daha aydınlık olmaz mıydı? Tanrı'yı tabiata geri çağırarak, kâinatı Tanrı'nın vahyi/ayeti olarak görüp onun kutsal değerini yeniden hatırlamak tüm insanlığa iyi gelecektir.